

Bernhard Nordh-sällskapet
årsskrift

2021

Bernhard Nordh och spanska sjukan

Carina Strömberg

Inget är nytt under solen sägs det, virus minst av allt. Även om det är en ny variant så får även vi i vår livstid uppleva att en dödlig sjukdom sprider sig över hela jorden. Då det äntligen blev fred efter första världskriget var det inte slut på lidandet, tiderna var ofattbart svåra med matbrist och arbetslöshet. Och till råga på allt elände började spanska sjukan härja och smög sig in i alla delar av samhället. Många unga människor fick sätta livet till, sjukvården var undermålig och botemedel saknades.

Bernhard Nordh beskriver i sin självbiografiska bok *I min gröna ungdom* hur Spanska sjukan grasserade 1918, då han gav sig upp till norra Sverige för att söka arbete. Hans berättelse känns kusligt aktuell.

Bokens huvudperson är Bernhard själv, i boken kallar han sig Birger. Han hade engagerat sig i syndikalisterna och fått sluta sitt jobb på Österby bruk efter att ha deltagit i en strejk för 8 timmars arbetsdag. Han hade dessutom sålt arbetarvänliga tidningar, Syndikalisten, Brand och Stormklockan. Han hade hört att det kanske fanns jobb på bygget av Inlandsbanan och löste biljett från Gävle till Östersund. Redan när han reste med tåget till Östersund blev han varse att spanskan härjade.

I en korridor stod två gubbar och resonerade om kriget och spanska sjukan. Tyskarna fick på käften, så nu kunde

man vänta att det äntligen skulle bli fred. Men det var illa med spanska sjukan. Sämst var det i Norrland. I en del byar låg så många sjuka, att kreaturen inte kunde få sin skötsel. Och folk dog av sjukan. I Östersund hade det redan varit trettioåtta dödsfall (sid 9).

I Östersund fick Birger ett rum på pensionatet Café & Rum för resande, men han fick dela det med två andra. En av rumskamraterna upplyste honom om att det inte var någon idé att resa vidare norrut. Arbetet på Inlandsbanan låg så gott som nere och det var inte många av arbetarna som orkade stå på benen. Bernhard blev istället rekommenderad att söka sig till anläggningen vid Häggenås norr om Östersund.

På sin väg norrut kom Birger till en bondgård där hela familjen var angripen av spanska sjukan. Han fick nattlogi i en lada och på morgonen kom en ung grannflicka för att mjölka. Han hjälpte till med bestyren.

Fyra ungar låg till sängs i köket, och det luktade sjukdom i varje vrå. Bondkvinnan hasade febersjuk över golvet, och Bernhard märkte, att hon gjorde oerhörda ansträngningar för att kunna hålla sig uppe. Febern kanske var fyrtio grader, men endast döden hade rätt att hålla en bondkvinna kvar i hennes säng (sid 23).

Efter att ha hjälpt bonden med havreskörden en dag fortsätter Birger norrut och kommer till anläggningen vid Häggenås, där han hoppas få arbete. Där möts han av en sorglig syn.

Arbetet låg helt nere vid anläggningen. Endast åtta man av sextio var så pass friska, att de orkade lämna sängarna någon längre stund, och deras krafter togs helt i bruk av

att laga mat, sköta om de sjuka och begrava de döda. Närkes-Olle var femte dödsfallet i barackerna (sid 31).

Birger tar hand om Närkes-Olles tillhörigheter och skickar dem på järnvägen till hans mor. Kamraterna på anläggnet hade beställt en låda vin som skulle vara bra mot spanska sjukan. Vinlådan med femtio flaskor kom med ilgods från Gävle till Östersund och Birger hämtade upp den. "Kandidaten" kallades en av rallarna som hade studerat fyra år i Uppsala. Nu var han rallare på elfte året och trivdes med det.

Vinet förmådde inte besegra spanska sjukan. Följande dag låg det åter ett lik i materialboden. Kandidaten reste till Östersund för att höra, om de kunde få en läkare till anläggnet. Han kom tillbaka med 200 huvudvärkspulver och besked, att det inte fanns läkare. Sjukhusen i Östersund var överfulla, och sköterskor och läkare måste arbeta dag och natt. Det började bli svårt att få likkistor, så hädanefter måste de göra kistorna själva (sid 33).

Det var fyra arbetslag vid anläggnet och rallaren Pontus var bas för ett av dem. Birger hoppades att han skulle kunna ha en plats ledig i sitt arbetslag när den dagen kom att arbetet skulle återupptas. Men så börjar också Pontus få feber.

Pontus måste denna dag inta sängläge före kvällen. Han svor och drack vin i dricksglas, men det hjälpte inte. Svetten rann från hans ansikte. Det värkte i musklerna och andningen var tung och besvärlig. Han tyckte att sängen gungade, men var klart medveten om att det inte var någon vanlig fyllhistoria. Han hade fått spanskan – satans helvete! (sid 33)

Kandidaten hade haft full sysselsättning i stan. Landshövdingen, begravningsbyrån, apoteket och spritbolaget. Ja, han hade lyckats få två kistor, fastän det satt hårt åt. Apoteket kunde slå igen. Det var inte stort annat än en pulver- och snusbod. Annat var det i Trondhjem. Där fick man fickorna fulla av konjaktflaskor, bara man kom in på ett apotek och andades – men så fanns det heller ingen spansk sjuka i den stan. Nå, han hade fått åtta liter på böndernas motböcker (sid 39).

När en läkare och två sköterskor kom till barackerna vid anläggnet dröjde det inte länge förrän doktorn kunde konstatera att endast sju man var helt friska. Femton arbetare hade så hög feber att de måste vara sängliggande, tjugoen man hade sviter efter sjukdomen men betraktades som arbetsföra och åtta man var kritiskt sjuka i lunginflammation.

Det gick några dagar. Birger bar ytterligare två rallare till graven och var på benen nästan dygnet runt ... Det var bara att stiga upp och börja jobba. Och det saknades sannerligen inte arbete. Matlagning, ett ständigt passande på de sjuka, tvätt av svettinpyrda skjortor, brevskrivning och tidsödande vandringar till post och handelsbod (sid 34).

Det blev inget jobb för Birger på anläggnet, endast sexton man kunde räkna med att få arbete över vintern. De resterande av arbetsstyrkan på sextio anställda fick lämna och hoppas på att få komma tillbaka nästa vår.

En av gubbarna som kallades Värnamo ordnade en insamling som bevis på uppskattning för att Birger hade stannat och hjälpt dem med att ta hand om de sjuka och döda på anläggnet. Med fem-

hundratrettiokronor i plånboken lämnade han Häggenås efter två veckor och reste söderut för den här gången.

Källa:

Bernhard Nordh, *I Min gröna ungdom*. Utgiven 1951, 1970 på Wahlströms Bokförlag och Sällskapet nytryck 2016. Citaten i artikeln med sidhänvisningar är hämtade från nytrycket 2016.

Småskollärarinnan Emma Agata Larsson, Marsliden

Carina Strömberg

I årsboken 2020 kunde man läsa om folkskolläraren och folklivsforskaren O.P. Petterssons tid som lärare i fjällvärlden. Han var född 1859 i byn Lövnäs och tog examen vid småskollärarseminariet i Lycksele år 1880, alltså vid 21 års ålder. Han anställdes direkt som lärare i den vandrande småskolan med fem stationer med undervisning sex veckor i taget i byarna Grytsjö, Saxnäs, Marsliden, Lövberg och Klimpfjäll. Han sökte efter två år in på folkskollärarseminariet i Härnösand.

I artikeln Bokens dag här i årsboken berättar Bernhard Nordh om vilken betydelse O.P. Petterssons uppteckningar hade för böckerna om nybyggarlivet i fjälltrakterna.

En av OP:s elever var Agata Jonsson, som började skolan vid 12 års ålder i Klimpfjäll. Agata gifte sig senare med Isak Larsson, sonson till Lars Pålsson, den förste nybyggaren i Marsliden och huvudperson i boken I Marsfjällets skugga.